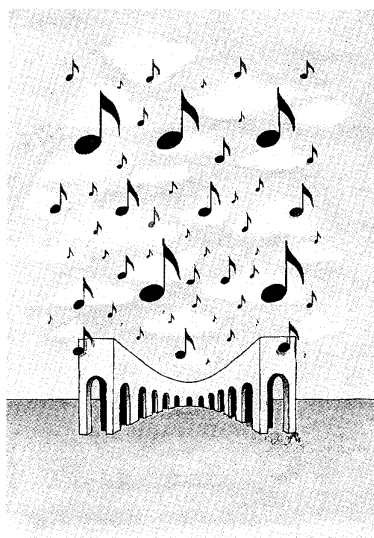

ΜΟΥΣΙΚΟΤΡΟΠΙΕΣ

Τεύχος 3 - 4/93

Δρχ. 750

- *Κώστα Τσούγκρα*: Εφαρμογές του Midi Studio στην Ενορχήστρωση και στη Σύθεση.
- *Evelin Voigtmann*: Ο Ριάδης και ο Ιμπρεσσιονισμός
- *Γεωργίου Λυκεσά*: Η Λειτουργικότητα του Χορού και του Τραγουδιού στο Μακεδονικό Γάμο
- *Αντωνίου Ε. Αλυγιάκη*: Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής στο Χώρο της Μακεδονίας (Β' Μέρος)
- *Συνέντευξη*: Σταύρος Κουγιουμτζής «Έχουμε μια Πολιτιστική Παγωνιά»
- *Ιωσήφ Βαλέτ*: Fryderyk Chopin. Allegro de Concert. Ένα Ξεχασμένο Κοντσέρτο

Μουσική και Φιλοσοφία «Το Τέλος της Μουσικής» (αποδιδόμενον κατὰ τρόπον μουσικόν)

Ηλία Χρυσοχοϊδη

Αν η Φιλοσοφία είναι η «υπέρτατη μουσική», όπως ο Πλάτωνας δέχεται¹, τότε έχει κανείς το δικαίωμα να επιχειρήσει και πρακτικά τη σύνδεση των δύο αυτών εννοιών.

Απόπειρα για αυτήν τη σύνδεση αποτελεί «το Τέλος της Μουσικής», ένα μουσικό έργο/δράση που επιχειρεί να περιγράψει, έστω συμβολικά, το τέλος της Μουσικής και, κατ' επέκταση, αυτό του Κόσμου (μια που σ' ένα ανώτατο επίπεδο θεώρησης οι δύο αυτές έννοιες ταυτίζονται).

Το έργο παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στη διάρκεια της πανηγυρικής συναυλίας για τα πεντάχρονα του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ. που δόθηκε την 1η Ιουνίου 1990 στην αίθουσα «Αυλαία» στη Θεσσαλονίκη. Ως συνθέτης του δόθηκε ο «Ανώνυμος Χ», υποδηλώνοντας έτσι ότι τέτοιου είδους έργα δεν είναι δυνατό ν' αποδοθούν σε κάποιο συγκεκριμένο άτομο. Η παρτιτούρα του έργου, που εκτελέστηκε από τον γράφοντα στο πιάνο, δίνεται παρακάτω:

Προκειμένου να γίνει αντιληπτός ο συμβολικός χαρακτήρας του, προηγήθηκε της εκτέλεσης του έργου η ανάγνωση της παρακάτω παραβολής:

«Κάποτε ένα σαλιγκάρι-ερημίτης (!) αποφάσισε να βγει από το κέλυφός του για να δει τι γίνεται έξω στον κόσμο. Συνάντησε τότε διαδοχικά δύο ανθρώπους από τους οποίους ζήτησε να το φιλήσουν. Και οι δύο, όμως, αρνήθηκαν. Όταν αυτό τους ρώτησε γιατί, ο πρώτος αποκρίθηκε: φοβάμαι μη μου κολλήσεις τίποτα, και ο δεύτερος: φοβάμαι μη σου κολλήσω τίποτα. Τότε το σαλιγκάρι επέστρεψε ευχαριστημένο στη μοναξιά του κελυφους του λέγοντας στον εαυτό του: τι τυχερό που είμαι, αφού γνώρισα τη διαφορά ανάμεσα στην ηλιθιότητα και τη σοφία. Συμβαίνει, λοιπόν, πίσω από την ίδια δράση άλλοτε να κρύβεται σοφία και άλλοτε ηλιθιότητα.

Η εκτέλεση συνίστατο στην παραγωγή του μεσαιού ντο (c⁴) και την αναμονή του «σβυσίματος» του ήχου. Παρά τις ποικίλες αντιδράσεις του κοινού γι' αυτήν την τόσο απλή ή και απλοϊκή μουσική πράξη, ο θεωρητικός προβληματισμός πάνω στον οποίο αυτή βασίστηκε υπήρξε και έντονος και βαθύς. Βασικές του συνιστώσες υπήρξαν οι εξής σκέψεις:

α) Κόσμος και Μουσική είναι έννοιες που ταυτίζονται τελικά σ' ένα ανώτερο επίπεδο θεώρησης. Η σημασία της λέξης «Κό-

1. Βλ. *Φαίδων*, 61Α: «ως φιλοσοφίας μεν ούσης μεγίστης μουσικής».

σμος» στα αρχαία Ελληνικά (= στολίδι) περιγράφει και ορίζει σε τελευταία ανάλυση το Σύμπαν ως μια αισθητική εμπειρία και γεγονός. Από την άλλη πλευρά η λέξη «Μουσική» παραπέμπει ετυμολογικά στο ρήμα «μῶ» που σημαίνει αναζητώ, ερευνώ², ενώ είναι γνωστό ότι για μια μακρά περίοδο της αρχαίας Ελληνικής ιστορίας αναφερόταν σε κάθε είδους πνευματική επίδοση³. Προεκτείνοντας τα παραπάνω δεν είναι δύσκολο να θεωρήσουμε τον Κόσμο ως την κατεξοχήν έκφραση της Μουσικής και να φτάσουμε τελικά στον ορισμό που ο καθηγητής Joscelyn Godwin δίνει για τη *musica speculativa* ως «το κοίταγμα του κόσμου μουσικά, και της μουσικής κοσμικά»⁴. Υπέρ αυτής της θεώρησης συνηγορεί πλήθος παραδόσεων από την Αρχαιότητα με γνωστότερη βέβαια αυτή της πυθαγόρειας «μουσικής των σφαιρών» που, μετονομαζόμενη σε «*musica mundana*» το Μεσαίωνα, κυριάρχησε στην Ευρωπαϊκή σκέψη για περισσότερο από δύο χιλιάδες χρόνια⁵. Βασική συνέπεια μιας τέτοιας θεώρησης, ότι δηλαδή οι έννοιες «Κόσμος» και «Μουσική» ταυτίζονται ή είναι έστω ισοδύναμες, αποτελεί το ότι μπορούμε να δεχτούμε πως όχι μόνο το τέλος του Κόσμου συνεπάγεται το τέλος της Μουσικής (κάτι που είναι άλλωστε αυτονόητο), αλλά και το τέλος της τελευταίας συνεπάγεται αυτό του πρώτου. Περιγράφοντας, λοιπόν, κανείς (στο μέτρο που μπορεί) «Το Τέλος της Μουσικής» περιγράφει το τέλος αυτού του ίδιου του Σύμπαντος.

β) Η συγκριτική μελέτη αρχαίων θρη-

σκευιών και κοσμολογικών δοξασιών, αλλά και σύγχρονων επιστημονικών θεωριών μας επιτρέπει με ασφάλεια να δεχτούμε το τρίπτυχο «Ενότητα (απλή) – Διαφοροποίηση – Ενότητα (εμπλουτισμένη)» ως το βασικό σχήμα πάνω στο οποίο στηρίζεται κάθε εξελικτική διαδικασία στο Σύμπαν. Άρα «το Τέλος της Μουσικής» συνιστά μια (ανανεωμένη) επιστροφή στην Ενότητα.

γ) Η αρχή της αναλογίας, τέλος, μας δίνει τη δυνατότητα να ανάγουμε γεγονότα ενός ορισμένου πεδίου σε αντίστοιχα ενός άλλου (με τις κατάλληλες ρυθμίσεις βέβαια), ώστε να μπορούμε να τα αντιληφθούμε πιο ολοκληρωμένα και να τα μελετήσουμε σε βάθος. Έτσι, ένα κοσμικό γεγονός όπως «το Τέλος της Μουσικής» μπορεί να αναχθεί σ' ένα μουσικό γεγονός, «το Τέλος της Μουσικής» δηλαδή «αποδιδόμενο κατά τρόπον μουσικόν».

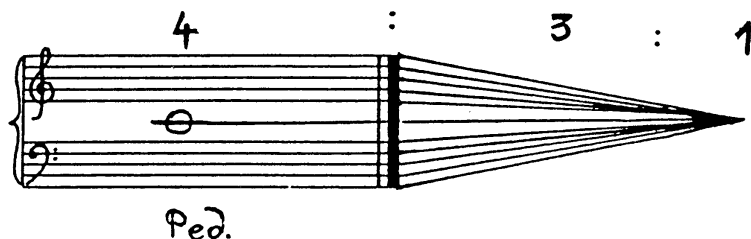
Ένας πρόχειρος αποσυμβολισμός της παρτιτούρας του έργου θα έδινε τα παρακάτω: (α) η ύπαρξη ενός μόνο φθογοσήμου συμβολίζει την κατάσταση ενότητας που θα χαρακτηρίζει το τέλος της Μουσικής, ενώ (β) η διάρκειά του υποδηλώνει πως αυτό το τέλος δεν ορίζεται ως χρονική στιγμή αλλά ως χρονική διαδικασία. (γ) Η επιλογή του μεσαιού ντο (c⁴) δεν υπήρξε τυχαία: βρισκόμενο στη μέση ακριβώς μεταξύ των δύο πενταγράμμων και, κυρίως, αντιστοιχώντας στον ίδιο φθόγγο και στα δύο κλειδιά τους (Σολ και Φα) συμβολίζει το θεμελιώδη φθόγγο του Σύμπαντος, τον Φθόγγο με τον οποίο δημιουργήθηκε, εξελίσσεται (με προ-

2. Σόλωνα Μιχαηλίδη, *Εγκυκλοπαιδεία της Αρχαίας Ελληνικής Μουσικής*, Αθήνα (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης), 1982, σελ. 215.

3. Αυτόθι, σελ. 217.

4. Joscelyn Godwin, «The Revival of Speculative Music», *The Musical Quarterly*, vol. 67 (1982), σσ. 373-389: «Speculative music has to do with looking at the cosmos musically, and at music cosmically.» (373).

5. Βλ. James Haar, *Musica Mundana: Variations on a Pythagorean Theme*, Ph. D. dissertation, Harvard University, 1961 (αδημοσίευτη).

σθήκες και συνηγήσεις αρμονικών) και θα ολοκληρωθεί αυτό. Τούτος ο Φθόγγος συνιστά ουσιαστικά το ίδιο το Σύμπαν και μέσα του υπάρχουμε και εμείς ως άπειρα ελάχιστοι αρμονικοί του φθόγγου. (δ) Τα δύο πεντάγραμμα συμβολίζουν την κατάσταση διαφοροποίησης (βασικά δυσισμό) στην οποία βρίσκεται σήμερα ο Κόσμος και ειδικότερα τα δύο βασικά πεδία, του πνεύματος και της ύλης, που τελικά συγκλίνουν στο θεμελιώδη φθόγγο του Σύμπαντος και απορροφούνται από αυτόν. Έτσι, τα άκρα συγκλίνουν στη μέση. (ε) Τα αντίστοιχα κλειδιά (Σολ και Φα) υποδηλώνουν πως το κάθε πεδίο ορίζεται από δική του νομοτέλεια και αποτελεί ξεχωριστό κόσμο από το άλλο με μόνο κοινό σημείο το θεμελιώδη φθόγγο. (στ) Η διπλή τελική διαστολή συμβολίζει το σημείο κρίσεως στην όλη διαδικασία, μία οριακή στιγμή που εγκαινιάζει ουσιαστικά το τέλος της Μουσικής. (ζ) Οι αριθμοί, τέλος, 4, 3, και 1 δίνουν την αναλογία χρόνου της όλης διαδικασίας (ο γράφων έχει την πληροφορία από προσωπική πηγή πως το μυστικό του Κόσμου βρίσκεται σε μια αναλογία της οποίας ο ένας όρος είναι ο αριθμός 4).

Η παρτιτούρα, λοιπόν, του έργου «το Τέλος της Μουσικής» απεικονίζει συμβολικά (μουσική σημειογραφία) τις βασικές ορι-

ζουσες της διαδικασίες αυτής. Κατά την εκτέλεση δε του έργου η τελευταία μεταφράζεται ηχητικά στην παραγωγή του φθόγγου c^4 και στην φθίνουσα εντασιακά πορεία του ως την τελική εκμηδένισή του.

«Το Τέλος της Μουσικής» είναι ένα μουσικό έργο, αλλά ταυτόχρονα και μια μουσική δράση. Είναι αποτέλεσμα φιλοσοφικού στοχασμού, αλλά και ενσάρκωσή του (όταν αντιμετωπίζεται και μουσικά με τη δέουσα σοβαρότητα). Συνιστά, τέλος, μια απόπειρα να φιλοσοφήσει κανείς δια μέσου της μουσικής, αλλά και να κάνει μουσική με φιλοσοφικό υπόβαθρο και στοχαστική διάθεση.

Μπορεί ως μουσική πράξη «το Τέλος της Μουσικής» να φαίνεται αφελώς απλό. Εκείνο, όμως, που έχει σημασία είναι οι αναλογίες που επιχειρεί να εντοπίσει και να προβάλλει, η κύρια από τις οποίες είναι η εξής: καλλιτεχνική δραστηριότητα και φιλοσοφικός στοχασμός είναι όροι ισοδύναμοι η αυθεντική καλλιτεχνική δημιουργία είναι κατ' ουσίαν πρακτική φιλοσοφία και το καλλιτεχνικό έργο αποκρυστάλλωση φιλοσοφικού στοχασμού, ενώ ο γνήσιος φιλοσοφικός στοχασμός είναι μία κατεξοχήν αισθητική εμπειρία.

26/7/93